

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Prof. dr Andrzej ZOLL

00-090 Warszawa
Al. Solidarności 77

Tel. centr. 551 77 00
Fax 827 64 53

Warszawa, 20 listopada 2001 r.

35315

RPO/383507/2001/IV/BB

Pani
Barbara Piwnik
Minister Sprawiedliwości
WARSZAWA

Szanowna Pani Minister,

Pragnę zwrócić uwagę Pani Minister na problem, który pojawia się w wielu skargach kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich. Dotyczy on nieprawidłowości, jaka ma często miejsce w praktyce orzeczniczej sądów cywilnych w zakresie zwalniania osób fizycznych od ponoszenia kosztów sądowych.

Zgodnie z art. 113 § 1 kodeksu postępowania cywilnego, zwolnienia od kosztów sądowych domagać się może osoba fizyczna, która złoży oświadczenie, że nie jest w stanie ponieść ich bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Oświadczenie powinno obejmować dokładne dane o stanie rodzinnym, majątku i dochodach.

Od sądu zależy uznanie tego oświadczenia za dostateczne do zwolnienia od kosztów sądowych.

Jest więc zasadą, że ustalając, czy zachodzą przesłanki uzasadniające zwolnienie od kosztów sądowych, sąd opiera się na oświadczeniu złożonym przez stronę. Oświadczenie to stanowi wskazany przez ustawodawcę środek dowodowy, za pomocą którego ma zostać wykazana zasadność wniosku. Jeśli oświadczenie to nie jest wystarczające, sąd może żądać dodatkowych wyjaśnień lub zaświadczeń (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 1996 r., III RN 47/96, oraz z dnia 2 października 1998 r., III CZP 34/98).

W sytuacji, gdy sąd na podstawie okoliczności sprawy lub oświadczeń strony przeciwnej poweźmie wątpliwości co do istotnego stanu majątkowego strony domagającej się zwolnienia od kosztów sądowych, może zarządzić stosowne dochodzenie (art. 116 § 1 kpc).

W świetle obowiązującego stanu prawnego sąd może zakwestionować okoliczności przytoczone w oświadczeniu majątkowym i wyjaśnieniach strony jedynie w sytuacji, gdy dochodzenie przeprowadzone na podstawie art. 116 kpc wykaże, iż stan rodzinny, majątek i dochody strony są niezgodne z przedstawionymi przez nią informacjami.

Postanowienie o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych powinno być wydane po wyjaśnieniu wszystkich okoliczności dotyczących sytuacji finansowej wnioskodawcy (tak Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 28 lutego 2000 r., III RN 205/99).

Tymczasem w praktyce orzeczniczej często zdarza się, iż oddalenie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych jest przedwczesne. Wielokrotnie w skargach kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich przedstawiana jest sytuacja, kiedy oświadczenie o stanie rodzinnym, majątku i dochodach uznawane jest przez sąd za niewiarygodne, bez przeprowadzenia w tym zakresie postępowania sprawdzającego przewidzianego w art. 116 kpc. Strona pozbawiona jest możliwości udowodnienia prawdziwości zgłoszonego przez siebie oświadczenia. W efekcie nie korzysta z przysługującej drogi sądowej, gdyż - wbrew ustaleniom poczynionym przez sąd - nie jest w stanie pokryć kosztów postępowania.

W opinii Rzecznika Praw Obywatelskich sytuacja taka powoduje, iż naruszone jest prawo obywatela do rozpatrzenia jego sprawy przez sąd, gwarantowane przez art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i art. 6 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Kwestia zależności pomiędzy art. 6 ust. 1 Konwencji a obowiązkiem ponoszenia kosztów sądowych była przedmiotem rozstrzygnięcia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w sprawie Kreuz przeciwko Polsce (wyrok z dnia 19 czerwca 2001 r., skarga nr 28249195). W orzeczeniu tym Trybunał stwierdził, iż prawo do sądu nie ma charakteru absolutnego. Może podlegać ograniczeniom, gdyż prawo do dostępu do sądu ze swej istoty wymaga uregulowania przez państwo, przy czym ograniczenia te mogą mieć również charakter finansowy. Jednak ograniczenia te nie mogą zawężyć ani zmniejszać prawa do sądu w ten sposób lub do tego stopnia, aby umniejszona została istota tego prawa.

Trybunał uznał, iż w przedmiotowej sprawie ustalenia, które właściwe sądy poczyniły odnośnie sytuacji materialnej skarżącego wydają się być oparte raczej na jego hipotetycznych zdolnościach zarobkowania niż na faktach, które on przedstawił. Władze sądownicze nie uznały argumentu skarżącego, że nie jest w stanie uiścić wpisu sądowego bez przeprowadzenia i oceny jakiegokolwiek dowodu podważającego fakty przytoczone

przez niego w jego oświadczeniu majątkowym. Dodatkowo sądy przyjęły pewne założenia co do sytuacji skarżącego, które nie były w pełni poparte materiałem przed nimi zgromadzonym. Trybunał stwierdził, iż władze sądownicze nie zapewniły właściwej równowagi pomiędzy interesem Państwa w pobieraniu opłat z tytułu rozpoznania spraw a interesem skarżącego w dochodzeniu swoich roszczeń w sądach. W efekcie skarżący zrezygnował z dochodzenia roszczenia, jego sprawa nie została nigdy rozpoznana przez sąd. W opinii Trybunału „umniejszyło to istotę jego prawa dostępu do sądu”. Należy też podkreślić, że stało się tak mimo faktu, że prawo krajowe przewiduje możliwość weryfikacji oświadczenia strony o jej stanie majątkowym. Także w późniejszej fazie postępowania sąd może cofnąć zwolnienie od kosztów, gdy okaże się, że okoliczności podane przez stronę były nieprawdziwe bądź uległa zmianie jej sytuacja majątkowa.

Ze względu na fakt, iż przedstawione zagadnienie ma kluczowe znaczenie dla rzeczywistej realizacji przez Rzeczpospolitą Polską zobowiązań wynikających z art. 6 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 45 ust. 1 Konstytucji, proszę o rozważenie możliwości poruszenia go podczas szkoleń zawodowych sędziów i aplikantów sądowych.

Przekazując Pani Minister powyższe uwagi, proszę jednocześnie o poinformowanie Rzecznika Praw Obywatelskich o zajętych w sprawie stanowisku.

Z wyrazami szacunku

/-/ Prof. dr Andrzej Zoll